21241 ـ حکم گفتن «بسم الله» در آغاز وضو

سوال

گفتن بسم الله در وضو چه حکمی دارد؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

علما دربارۀ حکم گفتن بسم الله در آغاز وضو اختلاف دارند.

امام احمد بر وجوب آن است و به این حدیث که از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ روایت شده استدلال کرده است: «کسی که اسم الله را بر وضو نبرد، وضو ندارد». به روایت ترمذی (۲۵). آلبانی در «صحیح الترمذی» آن را حسن دانسته است. نگا: «المغنی» (۱/۱۴۵).

جمهور علما از جمله امامان ابوحنیفه و مالک و شافعی و روایتی از احمد بر این هستند که بسم الله گفتن از سنت‌های وضوست و واجب نیست.

آنها برای عدم وجوب بسم الله به ادله‌ای استناد کرده‌اند:

۱ ـ از جمله اینکه پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ به مردی وضو یاد دادند و فرمود: «وضو بساز چنانکه الله تو را امر کرده است». به روایت ترمذی (۳۰۲) و آلبانی در «صحیح الترمذی» (۲۴۷) آن را صحیح دانسته است. این اشاره به این سخن الله تعالی است که: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ [مائده: ۶] (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، چون به [قصدِ] نماز برخاستید، صورت و دست‌هایتان را تا آرنج بشویید و سرتان را مسح کنید و پاهایتان را تا دو قوزک [بشویید]). و در آن خداوند متعال امر به گفتن بسم الله نکرده است. نگا: المجموع نووی (۱/۳۴۶).

ابوداوود (۸۵۶) این حدیث را به لفظی کامل‌تر آورده که دلالتش بر عدم وجوب گفتن بسم الله در وضو آشکارتر است.

از ابوهریره ـ رضی الله عنه ـ روایت است که پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمود: «نماز کسی از شما کامل نمی‌شود تا آنکه وضو را چنانکه الله عزوجل امر کرده فراگیر سازد، پس صورت و دستانش را تا آرنج بشوید و سرش را مسح کند و

پاهایش را تا کعبین [بشوید]...».

اینجا پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ گفتن بسم الله را ذکر نکرده و این دال بر عدم وجوب آن است. نگا: «السنن الکبری» بیهقی (۱/۴۴).

۲ـ دیگر اینکه: بسیاری از کسانی که وضوی پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ را توصیف کرده‌اند، بسم الله را در آن ذکر نکرده‌اند و اگر این واجب بود حتما آن را یاد می‌کردند. نگا: «الشرح الممتعة» (۱/۱۳۰).

این قولی است که بسیاری از حنبلیان مانند خِرَقی و ابن قُدامه آن را برگزیده‌اند.

نگا: «المغنی» (۱/۱۴۵) و «الإنصاف» (۱/۱۲۸).

از میان علمای معاصر، شیخ محمد بن ابراهیم و محمد بن عثیمین رحمهما الله این قول را برگزیده‌اند.

نگا: «فتاوی الشیخ محمد بن إبراهیم» (۲/۳۹) و «الشرح الممتع» (۱/ ۱۳۰، ۳۰۰).

آنها در پاسخ به حدیثی که برای وجوب به آن استدلال کرده‌اند دو پاسخ داده‌اند:

نخست: این حدیث ضعیف است.

گروهی از علما از جمله امام احمد و بیهقی و نووی و بزار آن را ضعیف دانسته‌اند.

از امام احمد دربارهٔ گفتن بسم الله در وضو پرسیده شد؛ ایشان گفتند: در این باره حدیثی ثابت نشده است و حدیثی در این باره نمی‌شناسم که سند آن خوب باشد. (المغنی: ۱/۱۴۵).

نگا: «السنن الکبری» بیهقی (۱/ ۴۳)، «المجموع» (۱/ ۳۴۳) و «تلخیص الحبیر» (۱/ ۷۲).

پاسخ دوم: این حدیث اگر صحیح هم باشد معنایش این است که: وضوی بدون بسم الله کامل نیست، نه آنکه وضوی بدون بسم الله درست نباشد.

نگا: «المجموع» (۱/۳۴۷) و «المغنی» (۱/۱۴۶).

بنابراین حدیث فوق ـ اگر صحیح باشد ـ دال بر مستحب بودن بسم الله در آغاز وضوست نه وجوب آن. والله اعلم.

بر این اساس اگر مسلمانی بسم الله نگوید و وضو بگیرد، وضویش درست است، اما خود را از انجام این سنت محروم کرده است و برای مسلمان به احتیاط نزدیکتر آن است که گفتن بسم الله در هنگام وضو را ترک نکند.